

קורס מורי דרך תשע"ז (2016 – 2017)

בית הספר לתיירות אתגרית, המכללה האקדמית בוינגייט

דו"ח סיור 73

צפון מערב הנגב ועוטף עזה

נועם זיו

מסלול הסיור (אתרים מרכזיים):

מצפור אסף סיבוני, אנדרטת חץ שחור, נחאביר, מכרות ומפעל הגופרית, שביל מתקני המים, חניון אסף (אנדרטת נתיב אנז"ק), חרבת מעון, אנדרטת גבולות, פארק הבשור, מצודת פטיש

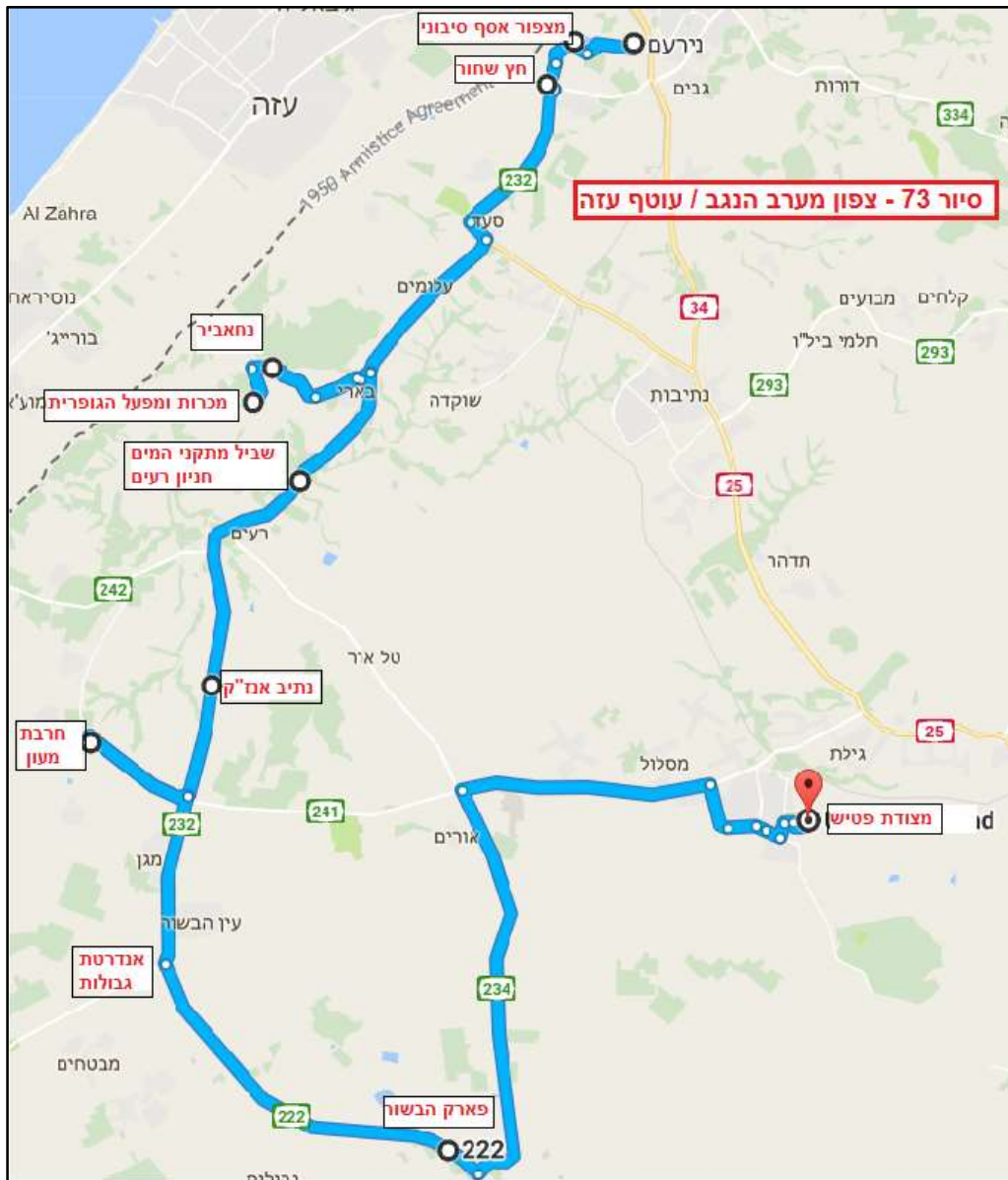
תאריך הסיור: 06.02.2017

מדריך הסיור: שבתאי קו

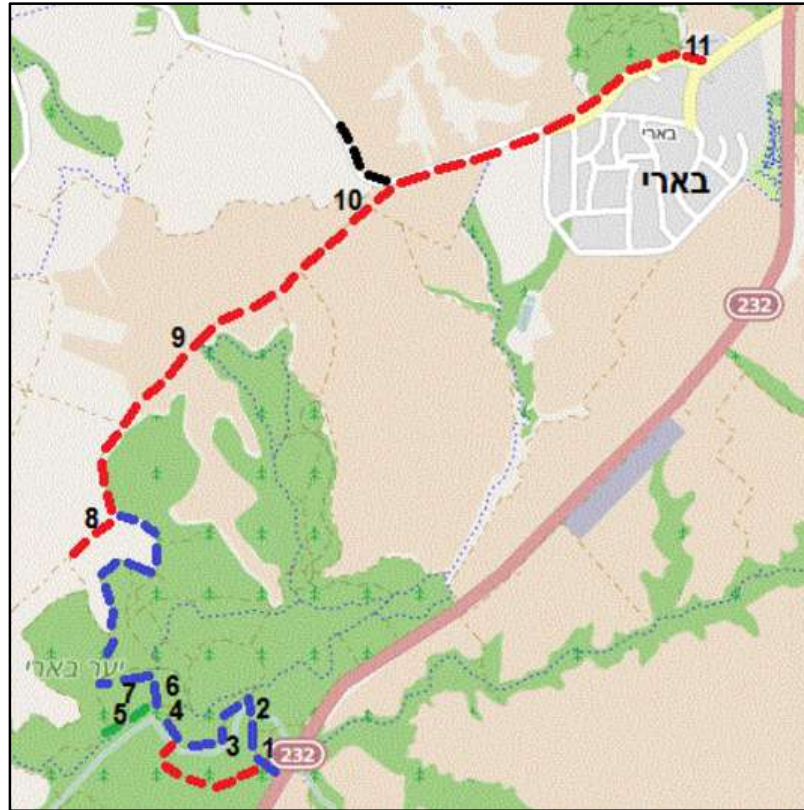
לו"ז ומנהלות

מ...	עד...	פירוט הפעילות	מנהלות ועזרים	הערות
06:00	07:45	נסיעה מוינגייט ליד מרדכי		איסופים בכפ"ש, גלילות, יבנה
07:45	08:15	הפסקת בוקר ביד מרדכי		שירותים, חנות נוחות, בית קפה
08:15	08:45	נסיעה למצפור אסף סיבוני	הכניסה בדרך עפר שמאלה לפני הכניסה לקיבוץ. ניתן לשלב סיור במוזיאון המים בתיאום מראש בלבד (050-5709042)	
08:45	09:00	תצפית במצפור אסף סיבוני	מומלץ להצטייד במשקפות ומפות. ההגעה לתצפית נביה מרעי מותנית באישור הצבא.	
09:00	09:20	נסיעה לחץ שחור	הדרך הקצרה (מערבה) עלולה להיות בוצית. אפשרות שניה היא לחזור לכביש ולנסוע באיגוף	שירותים, מים
09:20	10:15	תצפית+הדרכה בחץ שחור	להתחיל בתצפית וסיור באנדרטה, אח"כ מומלץ להדריך בחורשה הצפון מזרחית (כ 30 מקומות ישיבה)	
10:15	10:30	נסיעה מחץ שחור לנחאביר		
10:30	10:50	הדרכה בנחאביר		
10:50	11:00	נסיעה מנחאביר למכרות הגופרית	בצומת T בכביש הבטון ניתן לפנות צפונה (בתיאום עם הצבא) לאנדרטת אנז"ק	
11:00	11:30	הדרכה במכרות ומפעל הגופרית	המקום בפיתוח. יש להתעדכן	
11:30	11:55	נסיעה לשביל מתקני המים		
11:55	13:05	הליכה בשביל מתקני המים	דרך טובה לאוטובוס עד לבית הקברות המוסלמי. משם יש לשלוח אותו לנק. הסיום בחניון רעים	
13:05	13:45	הפסקת צהרים בחניון רעים	עמוס בשבתות באביב	שירותים, מים
13:45	14:00	נסיעה לחניון אסף	המקום על כביש 232 כ 3 ק"מ דרומה מצומת גמה. העצירה בשולי הכביש – זהירות!	
14:00	14:20	הדרכה בחניון אסף (אנז"ק)	ב 11 בנובמבר יש במקום טכס זיכרון בהשתתפות נציגים אוסטרלים וניו זילנדים	
14:20	14:35	נסיעה לחרבת מעון (ביה"כ)	חניון אוטובוסים מצפון מערב לבית הכנסת	
14:35	14:55	הדרכה בחרבת מעון (ביה"כ)	להצטייד בבקבוק מים להבלטת הפסיפס	
14:55	15:15	נסיעה לצומת גבולות		
15:15	15:30	הדרכה באנדרטת גבולות		
15:30	15:45	נסיעה לפארק הבשור (הגשר)	כניסה לגשר התלוי מכביש 222	
15:45	16:20	הדרכה בגשר התלוי	מומלץ לחצות את הגשר צפונה ולהדריך על נחל הבשור, מפעלי המים ופרוייקט האשלים בגדה הצפונית	
16:20	16:45	נסיעה למצודת פטיש (אופקים)	המקום בפיתוח. יש להתעדכן. (בעתיד אמורה המצודה לשמש כמרכז מבקרים)	
16:45	17:20	הדרכה במצודת פטיש		
17:20	19:00	נסיעה לוינגייט		

מפת הנסיעה בסיור

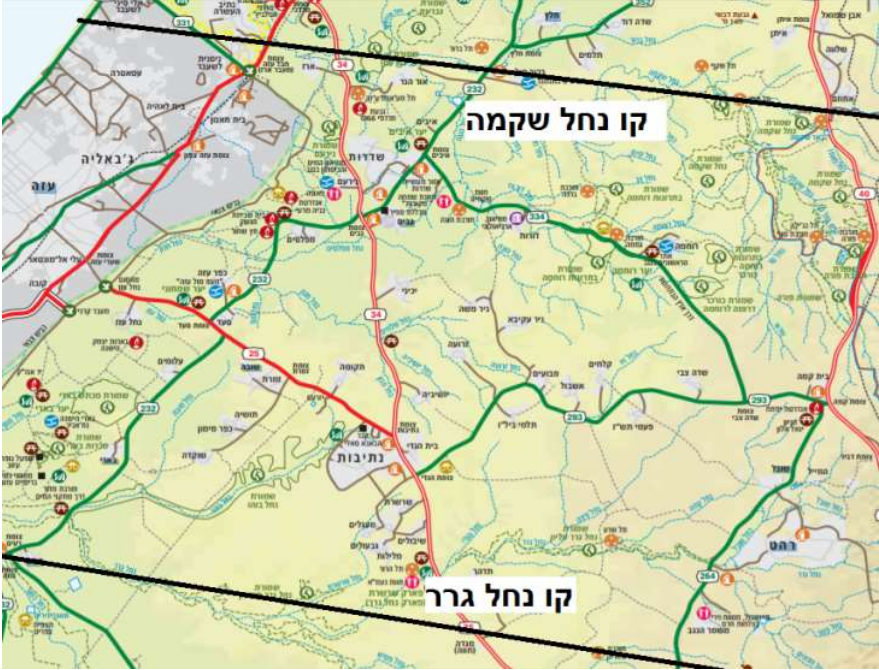

מפת קטעי ההליכה – שביל מתקני המים

- נסיעה באוטובוס ממפעל הגופרית, פניה ימינה בשביל האדום (10) עד טחנת הקמח (8).
- הליכה דרך בית קברות מוסלמי (7), בור מדור (6), באר אנטיליה ובריכה (4), בריכת המצוק (3), עד חניון רעים (1)

תכני ההדרכה

מקום	תכני ההדרכה
<p>נסיעה מיד מרכזי למצפור אסף סיבוני</p>	<p>ההדרכה היום תהיה במישורי הנגב המערבי. מנחל שקמה עד נחל צ'ין זהו הנגב הצפוני. ההגדה של גבול הנגב הצפוני איננה מדויקת שכן הוא תלוי בכמות המשקעים השנתית (200 מ"מ). בשנים שכוונות הגבול הוא באזור נחל שקמה (מגבעות להב עד נתיב העשרה) ובשנים ברוכות באזור נחל גרר (מגבעות גורל לעזה).</p>
	<p>מימין על הגבעות פסל של סוס ורוכבו. הפסל הוקם בשנת 2002 לזכר שומר השדות יעקב (ינצ'יק) גברי חבר קיבוץ ניר עם, על ידי בנו ונכדו. במבצע עופרת יצוקה, כשכתבי החוץ לא הורשו להיכנס לרצועה, הם שידרו את כתבותיהם מגבעה זו ("גבעת התקשורת").</p>
<p>אחת מהלחימה העצמאית, תחילה כמעברה לעולים מכורדיסטן ואיראן. בשנת 1955 הוקמו במקום הבתים הראשונים בהם שוכנו חלק מבני המעברה היא קיבלה את שמה על שם שדרות האקליפטוסים הנטועים לאורכה, שנטיעתן סיפקה תעסוקה לתושבי היישוב.</p>	<p>מימין העיר שדרות. הוקמה ב 1951 והוכרזה לעיר ב 1996. העיר הוקמה סמוך לאדמות הכפר הערבי נג'ד שתושביו נטשו אותו במהלך מלחמת העצמאות, תחילה כמעברה לעולים מכורדיסטן ואיראן. בשנת 1955 הוקמו במקום הבתים הראשונים בהם שוכנו חלק מבני המעברה היא קיבלה את שמה על שם שדרות האקליפטוסים הנטועים לאורכה, שנטיעתן סיפקה תעסוקה לתושבי היישוב.</p>
<p>קבוץ ניר עם נחשב כשער הכניסה לנגב משנות ה 40. נוסד 1943 ע"י חניכי "גורדוניה", תנועה חלוצי שדגלה במשנתו של א.ד. גורדון. הקיבוץ הוקם על אדמות בית חאנון שהוחל ברכישתן על ידי משה סמילנסקי בשנות ה-30, ורכישתן הושלמה על ידי קק"ל בתחילת שנות ה-40. במלחמת העצמאות היה כאן מטה חטיבת הנגב בפיקוד נחום שריג, וכן הגדוד השני של החטיבה בפיקוד יצחק רבין. חטיבת הנגב היתה אחת מ 3 חטיבות הפלמ"ח (יפתח בצפון, הראל בירושלים, והנגב בנגב). הגדוד השמיני בפיקוד חיים בר-לב ישב בצאלים. טייסת הנגב בפיקוד עזר וייצמן ישבה ממערב לקיבוץ. מימין מוזיאון המים ובטחון הנגב. שוכן בתוך בריכת המים המקורית שסיפקה בעבר מים ליישובים שונים בנגב. הכניסה למוזיאון עוברת בתוך שני צינורות מוביל המים הארצי, כשהבמקרים פוסעים על גבי רצפת זכוכית משוריינת, ומתחתיה מים זורמים. המוזיאון עצמו מספר את סיפור ראשית ההתיישבות באזור, קשיי הקליטה וההתמודדות עם בעיות המים</p>	<p>קבוץ ניר עם נחשב כשער הכניסה לנגב משנות ה 40. נוסד 1943 ע"י חניכי "גורדוניה", תנועה חלוצי שדגלה במשנתו של א.ד. גורדון. הקיבוץ הוקם על אדמות בית חאנון שהוחל ברכישתן על ידי משה סמילנסקי בשנות ה-30, ורכישתן הושלמה על ידי קק"ל בתחילת שנות ה-40. במלחמת העצמאות היה כאן מטה חטיבת הנגב בפיקוד נחום שריג, וכן הגדוד השני של החטיבה בפיקוד יצחק רבין. חטיבת הנגב היתה אחת מ 3 חטיבות הפלמ"ח (יפתח בצפון, הראל בירושלים, והנגב בנגב). הגדוד השמיני בפיקוד חיים בר-לב ישב בצאלים. טייסת הנגב בפיקוד עזר וייצמן ישבה ממערב לקיבוץ. מימין מוזיאון המים ובטחון הנגב. שוכן בתוך בריכת המים המקורית שסיפקה בעבר מים ליישובים שונים בנגב. הכניסה למוזיאון עוברת בתוך שני צינורות מוביל המים הארצי, כשהבמקרים פוסעים על גבי רצפת זכוכית משוריינת, ומתחתיה מים זורמים. המוזיאון עצמו מספר את סיפור ראשית ההתיישבות באזור, קשיי הקליטה וההתמודדות עם בעיות המים</p>

והשכנים והמאבק למען הכללת אזור הנגב כחלק ממדינת ישראל. במקום תצוגה היסטורית על גילוי המים במקום והפיכת המקום ליישוב, מבצע עליית 11 היישובים הראשונים בנגב ועוד.

1946 ועדת החקירה האנגלו-אמריקאית לארץ ישראל מונתה כדי לבחון את המצב בא"י ולהמליץ בענייני עליית יהודים מאירופה אליה. הוועדה קבעה כי פתרון בעיית העקורים הוא בא"י. בריטניה דחתה את המלצות הוועדה וארצות הברית לחצה על בריטניה לקיים את המלצותיה. כדי למשוך זמן בריטניה הציעה שארצות הברית תקים איתה ועדה נוספת בתקווה שזו תאפשר את המשך שלטונה בא"י ולצורך כך הוקמה **ועדת מוריסון גריידי**.

הוועדה המליצה שארץ ישראל תחולק ל 4 טריטוריות אוטונומיות:

- **אזור יהודי** - יכלול את הגליל המזרחי, עמק יזרעאל, ורצועת החוף מחיפה ועד ת"א - בסך הכול 17% משטח הארץ.
- **אזור ערבי** - יכלול 40% משטח הארץ - יהודה ושומרון, הגליל המערבי והשפלה.
- שני אזורים שיהיו נתונים תחת **שלטון בריטי ישיר** - כ-43% משטח הארץ, ובו בין היתר גם ירושלים והנגב.

אחת הסיבות העיקריות לכך שהבריטים רצו להשאיר את הנגב בידם היה ההגנה על תעלת סואץ.

מסקנות הוועדה נדחו על הסף ע"י היהודים והערבים כאחד. גם הנשיא טרומן הכריז כי הוא מתנגד. לבסוף התוכנית לא יושמה ובריטניה העבירה את נושא א"י לאו"ם, שהקים את ועידת **אונסקו"פ**.

ראש הממשלה בן גוריון, לוי אשכול ראש מח' ההתיישבות.

מהנדס מים בשם **שמחה בלס** (מקים "נטפים", ממציא הטפטפת) ובנו ישעיהו, הוגים את הרעיון של שימוש במי תהום גבוהים במקום כדי לספק מים ל 11 הנקודות שקמו באוקטובר '46 (ושבקרבתן לא היו מקורות מים). בלס מצא כי בשטח שבין ניר עם וגברעם יש מאגרי מי תהום גדולים.

הוקם בית המשאבות (המבנה הדו-קומתי המרוחק מהכניסה), משם הוזרמו המים אל מיכל האיגום בן 1000 מ"ק. משם המים הגיעו אל 11 הנקודות ע"י 2 צינורות:

צינור מזרחי לכיוון נבטים, בית אשל, וצינור מערבי לנירים (דנגור). המים החלו לזרום באפריל 1947. קווי הצנרת (6") אורכם כ 200 ק"מ, הובאו ע"י בלס מלונדון (שימשו לכיבוי שרפות בזמן מלחה"ע השניה).

בעקבות הפעלת קו המים ביקרה בארץ **ועדת אונסקו"פ** שחבריה התרשמו מהמפעל ומהחקלאות בנגב המערבי, והמליצו לאו"ם על הכללת הנגב בתחומי המדינה שבדרך. בהמשך, החלטת החלוקה היתה מבוססת על מסקנות אלו וכללה את הנגב בחלק היהודי.

בדרך לתצפית אסף סיבוני מקיפים מאגר.

המאגר בן 1.5 מליון מ"ק, הוקם ע"י קק"ל בסיוע תרומות. הוא מאגם את מי השפד"ן המגיעים מהאתר בראשל"צ לאחר שטוהרו, ומכאן אל כל הנגב המערבי ובעיקר לאזור אגן הבשור שהיום הוא המקור העיקרי בארץ לגידול גזר, בטטה, תפ"א ועוד. הסוכה לאיגום המים היא שהצריכה אינה קבועה בחורף ובקיץ, לכן יש צורך באגירתם.

*כיום קיימים 254 מאגרים של קק"ל בארץ, המהווים כרבע מתצרוכת המים הלאומית ("האקופר הרביעי"), רובה ככולה נמצא **בצנרת**.

ע"פ תקנות משרד הבריאות משתמשים ב 2 צבעים לצנרת מים: צבע **סגול** למים מטוהרים (עד רמה שלישונית) וצבע **כחול** למים שפירים (מהכנרת או קו ירקון-נגב)

מצפור אסף סיבוני

מצפור לזכרו של **אסף סיבוני ז"ל** מפלחה"ן נח"ל שנהרג באסון המסוקים ב 1997. אסף נולד בניר-עם, עבד בענף הבקר ועם מותו נקבר בקיבוץ. לזכרו מתקיים כל שנה משחק כדורגל ביום הולדתו, וכן הופק סרט "לזכור את אסף".

סבו של אסף, שלום לנדס, הנציח את זכרו בספר שירים שכתב.

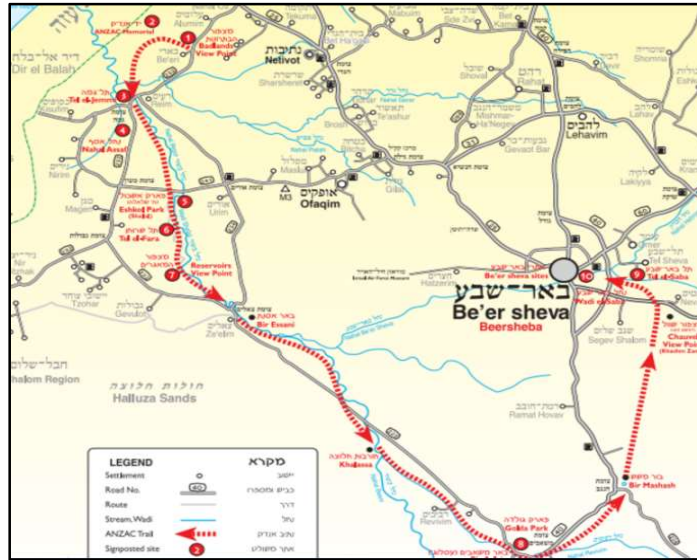
מתוך **"קינה לאסף ליום השלושים"**:

"באותו לילה קר / אפל, שחור ומר / עת תמו ההכנות / והורמו הדלתות / בוודאי חייכת לכובע הפלדה / או לאפודת המגן הקרה / גם הפעם לחשת 'אתגבר / כפי סיסמתך במשבר / שניות חולפות, מחשבות

<p>רצות/ על אם על אב, על חברים וחברות / על אח ואחות / על בית ולא רק על זאת/ פיצוץ אדיר, צלילה לתהום / אחוז להבות אש וחום / אתה עם חבריך ביסעור, אי שם / מכונה ושמן ומעל האדם"...</p> <p>המצפור הוקם ע"י הוריו של אסף, ובו 21 פעמוני רוח, כמניין שנותיו. הוא צופה על צפון רצועת עזה ועל שדות המרעה בהם היה אסף רועה את עדר הבקר של הקיבוץ.</p> <p>מצפון מערב תחנת הכוח של אשקלון, מדרום לה מושב נתיב העשרה. למטה רואים את גדר המערכת, מימין המוצב על "הברך" (דולב קידר). בית חנוך ובית להיא.</p> <p>עד '48 היתה רצועת עזה חלק ממצרים. ישראל משתלטת לראשונה על עזה במלחמת קדש 1956, אח"כ בששת הימים. ב-1994 אחרי הסכמי אוסלו ("עזה ויריחו תחילה"), ב-2005 תכנית ההתנתקות. שנתיים אח"כ החמאס עולה לשלטון ומאז יש לישראל מאבק עם חמאס. גודל רצועת עזה 41 ק"מ אורך ובממוצע 6 ק"מ רוחב.</p>	
<p>ראה נקודת הרחבה.</p>	<p>אנדרטת חץ שחור</p>
<p>11 הנקודות הן אחד-עשר יישובים אשר הוקמו במבצע התיישבות גדול בנגב הצפוני, במוצאי יום הכיפורים בלילה שבין ה-5 ל-6 באוקטובר 1946 ביוזמת הסוכנות היהודית. מטרת המבצע הייתה לגרום להכללת אזור הנגב בתוך גבולותיה העתידיים של המדינה היהודית. מבצע התיישבות זה נחשב לגדול מסוגו בשנים שקדמו להקמת מדינת ישראל.</p> <p>אחת הנקודות היתה נחאביר, שנקראה כך בתחילה ע"ש ואדי נחאביר (נחל סחף) הסמוך (לאחר מכן שונה השם לבארי, כשמו הספרותי של ברל כצנלסון).</p> <p>הקרקעות נרכשו ע"י קק"ל ואנשים פרטיים (כמו משה סמילנסקי). מדוע הסכימו הערבים למכור את האדמות? האדמה במרבית הנגב המערבי היא אדמת לם רכה, שזרימת המים חורצים בה ביתרונות. היא נחשבת ל"אדמה רעה" (זיבורית) לגידולים, לכן ערכה נחשב נמוך.</p> <p>המתיישבים הראשונים היו אנשי הכשרת הנוע"ל והצופים, אליהם הצטרפו עולים מעירק. 25 המתיישבים שהגיעו באוקטובר 46 חיו בתנאים קשים ללא מקורות מים קרובים ותחת איום מתמיד מצד הבריטים והערבים כאחד. לאחר הקמת צנרת המים באפריל 46 מוקם מגדל המים. הבדואים פוגעים בצנרת ומשבשים את אספקת המים.</p> <p>לאחר קום המדינה, הועתק הקיבוץ 3 קילומטר דרום מזרחה, לאזור עם שטחים נוחים יותר לעיבוד ושטחים פתוחים לבנייה.</p> <p>באתר נחאביר הישנה נותרו 2 מבנים: בית הביטחון ומגדל המים. המבנים נועדו לשימור</p>	<p>נחאביר</p>
<p>כביש הבטון המוביל אל האתר נסלל ע"י הבריטים במלחה"ע השניה על מנת לשמש את המשאיות. הכביש נבנה מבטון ולא מאספלט כדי שיעמוד במשקל המשאיות שנשארו את הפצצות למטוסים הבריטיים בבסיס חיל האויר.</p> <p>1933 אחד המפקדים בחיל המשלוח המצרי של הבריטים הוא מהנדס מכרות בשם ליאונרד ויליאמס. הוא מגיע ביחד עם כוחות התחזוקה לאזור בארי ומריח ריח חריף של גופרית. בסקר שנעשה נקבע כי במקום יש כמות גדולה של גופרית בריכוז 15% עד 18%. ויליאמס פונה לשלטונות המנדט בבקשה להתחיל בתהליך ייצור. ויליאמס שהיה אנטישמי העסיק רק ערבים מעזה. הייצור נמשך עד 1942. בשנה זו היה חשש גדול מפלישת כוחות הקורפוס האפריקאי של רומל מכיוון מצרים (שנעצר לבסוף בגבול מצרים-לוב ע"י מונטגומרי באל עלמיין).</p> <p>הבריטים מחליטים לבצר את האזור ולהקים בו מחסני תחמושת לחיל האויר הבריטי כהכנה לאפשרות נסיגה ממצרים. לכן המפעל נסגר.</p> <p>תנובה אקספורט מקבלת את המקום בחינם (כחלק מתהליך הסדרת נכסים) אבל לאחר בדיקה מגלה כי אין היתכנות כלכלית למפעל בגלל הידלדלות הגופרית במכרות.</p> <p>באתר נמצא מפעל עיבוד הגופרית. לתהליך הזיקוק דרושים מים רבים. בחלקו הדרומי של המפעל חפורה באר בריטית בעומק 80 מטר (!) שכן המקום גבוה בהרבה ממי התהום. הסיבות שבגללן נבנה המפעל דוקא כאן:</p> <ul style="list-style-type: none"> • הקרבה למכרות (פחות השקעה בשינוע הגופרית הגולמית) 	<p>מכרות ומפעל הגופרית</p>

<p>• מיקום המפעל מעל אקויפר מים גאותרמיים (אותו אקויפר של חמי יואב, פארק גולדה) יתרון השימוש במים הגאותרמיים הוא שימוש בפחות אנרגיה לחימום שכן הם כבר חמים. בתהליך הייצור היו מסייעים את עופרת הגופרית בקרוניות מהמכרות, שופכים אותה לפיר בקיר המזרחי, משם היה מסוע מעביר את העופרה לדוד עם כדורי מתכת שהיה מסתובב וכך גורס את העופרה. משם היה מסוע נוסף המוביל לניפוי עדין, ואח"כ תהליך של שטיפה במים וייבוש בדודי ייבוש. בשנים האחרונות המועצה לשימור אתרים מכינה תכנית שימור ושחזור למבנים באתר.</p>	
<p>שלושת קווי המים לנגב: 1. הקו הראשון לנגב הוא זה שהונח מתחנת השאיבה בניר עם וסיפק את המים בשני צירים – מערבי ומזרחי ל 11 הנקודות שקמו כמה חודשים קודם לכן במוצאי יום כיפור אוקטובר '46. 2. קו ירקון- נגב 1955/56 ממעינות הירקון לנגב. ב 64 התחבר אליו המוביל הארצי שהוביל מים מהכינרת, ויחד הם ניקראו "המוביל הארצי". כיום מי הקידוחים מעורבבים במי ים מותפלים מהתחנה באשקלון 3. קו השפד"ן (שפכי גוש דן) ממכון הטיהור בראשל"צ בסוף שנות ה 80. (צנרת סגולה-מים מושבים, צנרת כחולה-מים שפירים)</p>	<p>בדרך למפעלי המים בנחל גרר</p>
<p>נחל גרר זורם מגבעות גורל, הוא חלק מאגן נחל הבשור. אנו באתר ארכאולוגי, לכן אין נטיעת עצים. במקום יש שרידים כלכליתיים וביזנטים. יש בית קברות בדואי וסלעי כורכר (קו חוף עתיק עובר כאן) האנדרטה המדורגת היא יד לחייל האלמוני המצרי שהצבא המצרי בנה. היה פה בסיס צבאי מצרי שנים רבות. יער בארי התנוון במשך השנים, כיום יש עבודת שימור ונטיעה של מינים אזוריים כדי לשמר אותם מבחינה גנטית. עם התפתחות ספורט הרכיבה נסללו סינגלים רבים ויש חשיפה של אזורים נוספים (למשל הפיכת אופקים לעיר של רוכבים). בורות מים ביזנטיים- מרזב הוביל את המים לבריכת השקתה (בור שיקוע) לניקוי המים ומשם לבור. באזור נמצאו יותר מ 80 בורות. בתחתית כל בור יש רצפה ובה שקעורית שנועדה לאגום את הלכלוך ששוקע למטה. כנראה שהשתמשו בדגים כדי לשמור על בריאות המים. כמו כן נמצאו שלדים של חלזונות שחורים המעידים כי המים טובים לשתיה.</p> <p>באר אנטיליה נמצאה לפני 15 שנה מכוסה לגמרי חוץ מהחלק העליון. המקום נחפר ונתגלה המבנה. הבאר עותומנית, יושבת על בארות עתיקות יותר. המבנה מאבני כורכר חצובות. בחוץ ממערב בסיסי האומנות שהחזיקו מוט אופקי. במרכז המוט היה ציר אנכי שהסתובב ע"י בהמה ושסובב את שרשרת האנטילים (כדי חרס קטנים) דרך 2 הפתחים שמעל הבאר. המים שהורמו מהבור נשפכו לתעלה חצובה שהובילה אל הבריכה להשקיית עדרים. בחלק המערבי בריכה קטנה לשימוש בני אדם. בשלב מסויים הותקנו מנועי דיזל שהניעו את שרשרת האנטיליה. לאחר מכן הביאו הבריטים משאבות שהחליפו את האנטיליה. הבאר מלאה או ריקה לסירוגין, תלוי בשאיבה האזורית של מקורות.</p> <p>קיר הלס של נחל גרר. נדיר למצוא גובה כזה של לס. זרימת הנחל יוצרת את ההתחפרות והתמוטטויות. יש למעלה גדר, מזיזים אותה לאחור מדי פעם עם הרס המצוק. בממוצע אחת ל 25 שנה יש שיטפון חזק במיוחד, ואחת ל 100 שנה שיטפון קטסטרופלי. בערוץ יש קבינה של משאית חלב שנסחפה בגשר האירי של נחל גרר על הכביש. מאז נקרא "גשר החלב". המצוק יוצר מערכת אקולוגית (חורים שבהם מקננים שרקרקים).</p>	<p>דרך מפעלי המים</p>
<p>עמותת מלחמת העולם הראשונה בשיתוף גורמים נוספים מטפלת במורשת המלחמה בדגש על אנז"ק בא"י. החניון נקרא על שם אסף שכנאי (ראה צומת גבולות). 1869 נכרית תעלת סואץ. ראש ממשלת בריטניה בנימין ד'זוראלי משכנע את המלכה ויקטוריה לרכוש את מניות החברה ממשלת מצרים, וזו הסכימה על מנת להחזיר הלוואות בינלאומיות. כתוצאה מכך, נכנסו כוחות בריטים לאזור ב 1882 על מנת לשמור על האינטרסים הבריטיים, והחלה ההגמוניה הבריטית על מצרים. במלחמת העולם הראשונה, קרב עזה השלישי (בנובמבר 1917), יחד עם המאמץ הבריטי העיקרי לכיבוש באר שבע, שבוצע ב-31 באוקטובר, היה שלב נוסף בהבקעת החזית העות'מאנית לאחר שהמערכה נקלעה</p>	<p>חניון אסף (נתיב אנז"ק)</p>

לקיפאון במשך כמעט כל אותה שנה. הבריטים מניחים קו רכבת וקו מים מהנילוס עד הבשור. אלבני שהיה אשף בקרב פרשים מוליך את כוחות אנז"אק באיגוף דרומי גדול לכיבוש באר שבע.

**בית הכנסת
העתיק במעון**

בית הכנסת העתיק התגלה ממזרח לקיבוץ נירים. הוא נחשף בעת סלילת הכביש הסמוך בשנים 1957-1958. המקום ידוע בעיקר בזכות רצפת הפסיפס היפה שבו, ונמצאו בו פרטים אופייניים המוכיחים את היותו בית כנסת:

- **גומחה (אפסיס)** הפונה לכיוון ירושלים. (כנסיות פונות מזרחה – מנהג פגאני עתיק, מסגדים למכה וכנסיות לירושלים)
- **אמפורה** בפסיפס ממנה יוצאים מדליונים עם סמלים יהודיים מובהקים כמו למשל אריה
- **כתב בארמית** בפסיפס (בימי בית שני יהודים דיברו ארמית)
- **מנורה** מצוירת בפסיפס (הבסיס תלת-רגלי, לעומת המנורה בשער טיטוס בו הבסיס הוא מלבני)
- **מקווה** המחובר לבור מים ע"י תעלה

במקום שכן יישוב יהודי בשם מעון המזוהה עם "מנוטים" שבמפת מידבא . שיבוש השם בערבית: **ה'רבת מעין**.

היישוב הגיע לשיאו בתקופה הביזנטית במאות ה 5 וה 6 אולם למעט שרידי בית כנסת, כל שנותר ממנו הוא בור מים ושני מבנים. תקרתו הייתה עשויה קורות עץ וטין, והיו בו שלוש סטראות שביניהן הפרידו שתי שדרות ובכל אחת מהן ארבעה עמודים .

<p>עם פרוץ המלחמה ב 29-בנובמבר 1947 היו בנגב הדרומי 400 איש ופלוגת פלמ"ח אחת (פלוגה י"ב) שעליה הוטלה משימת ביטחון כמעט בלתי אפשרית להגן על היישובים ובעיקר על קו צינור המים מניר עם. הקו הזה הוקם ב 1947-ויצא מקידוחי המים בניר עם דרומה בשתי זרועות. הזרוע המערבית הסתיימה בדנגור (נירים) והמזרחית בבית אשל וחצרים. באזור שכנו כ-20.000 בדווים והיחסים אתם היו תקינים. היחס השתנה לאחר החלטת החלוקה והחלו חבלות לאורך צינור המים, עורק החיים של היישובים. היה צורך להוציא פטרולי סיור לאורך קו המים. בגלל חוסר ברכב נשלחו סיורים רגליים ועד מהרה התדרדר מצב הביטחון.</p> <p>ב 9 בדצמבר 1947 יצאה מגבולות חוליה של תשעה לוחמים בפיקוד אסף שכנאי. בחוליה הייתה אשה אחת - מרים שחור שהייתה מפקדת כיתה.</p> <p>במהלך הסיור טעה אסף שכנאי ונכנס לכפר הבדואי שועוט, שם נלכדו חברי החוליה בידי התושבים. שכנאי ומרים שחור נשארו לחיפוי בעוד שאר אנשי החוליה נסוגים לכיוון נירים. בחילופי האש נהרגו שכנאי ושחור, וכן עוד ארבעה לוחמים.</p> <p>האנדרטה הוקמה ביוזמת חברי גבולות. היא מורכבת משישה לוחות מתכת כמניין ששת חברי החוליה. ליד האנדרטה, משוכות צבר רבות המציינות את מקומו של שועוט. על שמו של אסף שכנאי נקרא מבצע אסף - דצמבר 1948</p>	<p>האנדרטה בצומת גבולות</p>
<p>בעת הכרזת הפארק בשנת 1966 נכללו בתחומו כ-3,000 דונם. בפברואר 1986 נוספו לשטח המוכרז של הפארק עוד 615 דונם. הגן הלאומי נקרא גם פארק אשכול לזכר לוי אשכול, ראש הממשלה השלישי של מדינת ישראל.</p> <p>יוסף (ג'ו) יחזקאל, חבר קיבוץ אורים, גילה את יופיו של המקום. הוא ניקה לבדו את סבך הצמחייה מסביב למעיין ונטע את העצים הראשונים, ובזכות חזונו הפך המקום לגן לאומי הבשור. את האתר מנהלים בשיתוף פעולה רשות הטבע והגנים, הקרן הקיימת לישראל ומועצה אזורית מרחבים.</p> <p>הדרך המלווה את נחל הבשור לאורך כל הפארק הוכשרה לאוטובוסים.</p> <p>שדרת האשלים לאורך הדרך מהווה חיץ אקולוגי בין השטחים החקלאיים ובין השמורה. בתחום הפארק 3 מאגרים ענקיים בנפח כולל של כ 10 מיליון מ"ק, חלקם מי שיטפונות מנחל הבשור וחלקם מי השפד"ן. 480 האשלים הועתקו מהשטחים בהם נחפרו המאגרים במשך שבועיים בלבד. החומר החצוב מחפירת המאגרים פוזר לאורך הגדה הדרומית ומהווה תשתית לדרך הסלולה.</p> <p>איכות המים מנוטרת בקפידה כל הזמן כדי למנוע זיהומים והרעלות. באתר "שמחה" (ע"ש שמחה בלס) ליד שדרות ישנה מערכת משוכללת לזיהוי רעלנים במים הכוללת דגים מזן מסוים הרגישים לרעלים ומערכת מצלמות המנטרת את פעילותם. זאת בנוסף למערכות אלקטרוניות משוכללות. יש בו מרכז מבקרים מעיין השווה ביקור.</p>	<p>פארק הבשור</p>
<p>בתקופה הביזנטית הייתה בחורבת פטיש עיר ששמה הוא פטיס (בעברית פטיש), שנזכרה גם במפת מידבא.</p> <p>במהלך המאה ה-19 היו סכסוכים רבים בין שבטי הבדואים, בעיקר על רקע רעיית עדרים בשטחים בנגב הצפוני. סכסוכים אלו הגיעו לידי שפיכות דמים ולסכסוכי נקמת דם ולכן נאלץ השלטון העות'מאני להזרים כוחות צבא לאזור, ולשם שיכונם לבנות בשנת 1894 מצודה במרכז האזור הבדואי. במצודה שכנו גם כוחות מכס, משטרת גבולות, כוחות לאבטחת דרכי הסחר ומערכת שיפוט. זו הייתה לכאורה הסיבה העיקרית, אך למעשה זו הייתה חלק מתכנית ההתגוננות הטורקית לקראת הפלישה הבריטית הצפויה מאפריקה (כמו גם הקמת רשת הרכבות, הקמת באר שבע וכ"ו).</p> <p>המקום נמצא בפיתוח ואמור להיפתח לקהל כמרכז מבקרים במרכזו של פארק אזורי של העיר אופקים.</p>	<p>מצודת פטיש</p>

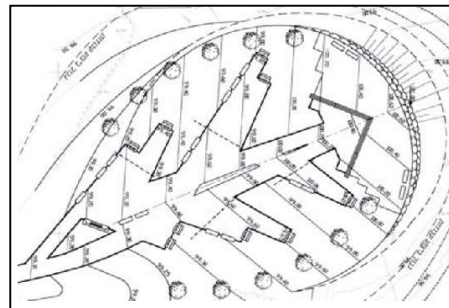
נקודת הרחבה – אנדרטת חץ שחור

בשנת 1989 התארגנה קבוצת לוחמים ותיקים יוצאי גדוד 890 של חטיבת הצנחנים, שקבעה לעצמה מטרה - להקים נקודת תצפית ולהנציח בה את זכרו של המפקד הנערץ סרן **סעדיה אלקיים (סופפו)** ז"ל שנפל בקרב בפעולת הגמול בעזה (**מבצע "חץ שחור"**). הוגה הרעיון היה **איתמר ינאי** בן קיבוץ עין חרוד ולוחם מגדוד 890, שהיה אחד מפקודיו של סופפו. בשנת 1990 הוקמה עמותת "חץ שחור". מטרת העמותה הייתה להקים אתר הנצחה לסופפו במקום שממנו יצאו לוחמי הצנחנים לפעולת עזה. הרעיון הוצג ליו"ר המועצה האזורית "שער הנגב" דאז שי חרמש שנתן את חסותו להקמת התצפית האתר. בשנת 1994 נבחר בצורה רשמית המקום. בשנת 1995 ניטעה " חורשת לוחמי הצנחנים" ע"י ותיקי 890 ובחסות קק"ל. בשנת 2001 החל התכנון וב 2003 נחנך האתר באופן רשמי. בשנים שלאחר מכן פותח האתר ונוספו אבני פעולות התגמול, לוחות הנצחה לנופלים, נקודות הסבר קוליות ופותחה החורשה שמצפון לאנדרטה לנוחות המטיילים.

הכנת השטח 2002

תרשים התכנון של האנדרטה 2001

טקס הסרת הלוט מלוח העיטורים 2012

הקמת לוחות הנצחה 2007

פעולת "חץ שחור" נערכה ברצועת עזה בין ה 28 לפברואר ל 1 במרץ 1955.

רצועת עזה היתה באותו זמן בשליטת מצרים. הפעולה הוטלה על חטיבת הצנחנים כתגובה למספר פעולות של הצבא המצרי בעומק ישראל, ביניהן חדירת חוליה לראשון לציון, כניסה למתקן ממשלתי ולקליחת מסמכים מסווגים, וכן רציחתו של אזרח מכפר גבירול. שר הביטחון דוד בן גוריון והרמטכ"ל משה דיין החליטו כתגובה לחדור למחנה צבאי ליד עזה, לפוצץ אותו, וכן את מכוני המים ותחנת הרכבת שלידו.

המבצע כלל גם הצבת מארבים לחיסול תגבורות מצריות.

הייתה זאת פעולה מורכבת עם מספר יעדים שתוכננה ע"י אריק שרון, אהרון דוידי ומפקדי הפלוגות.

כוח א' בפיקוד **סעדיה אלקיים (סופפו)** הורכב מלוחמי קורס מכ"ם של פלוגה א' שהיו בעיקר בני משקים וקיבוצים. תפקיד הכוח היה לפרוץ, לכבוש את המחנה ולהרוס את המבנים שבו.

כוח סופפו הגיע אל היעד אך בגלל טעות במודיעין לקראת מבצע, זיהה את מפעל המים בטעות כמחנה הצבאי. הוא כבש את המקום בקלות יחסית ואז גילה את הטעות. תוך כדי תנועה לכיבוש המחנה "האמיתי" נהרג סופפו ביחד עם אחד מלוחמיו. אהרון דוידי שהיה סגן מפקד הפעולה, נטל פיקוד על הכוח וכבש את המחנה. באותו זמן פרץ כוח נוסף אל תחנת הרכבת והחל לפוצץ בה מבנים ומתקנים. מבנים רבים נוספים פוצצו במחנה ובמפעל המים. כוח חסימה שהתמקם מצפון למחנה תקף תגבורת מצרית ופגע בחיילים מצרים רבים. בסיומו של המבצע היו לכוח הצנחנים 8 הרוגים ו 13 פצועים. הכוח השתלט על משאית מצרית אך פוצץ אותה כדי שלא תשמש מטרה לאויב בזמן התנועה. התנועה הרגלית חזרה לשטחינו היתה קשה מאוד בגלל נשיאת הנפגעים הרבים וכן בגלל היתקלויות בכוחות מצריים שגבו נפגעים נוספים. למצרים היו 36 הרוגים ו 28 פצועים מהקרבות במחנה, מפעל המים ותחנת הרכבת, וכן מהפגיעה במשאית ע"י כוח החסימה.

טכס הצבת השלטת התצפית ע"ש סופפו

סרן סעדיה אלקיים (סופפו) ז"ל

המצרים קיבלו את הפעולה כעלבון גדול, ובדיעבד ניתן לומר שהיא הביאה לעידן של מתיחות והתחמשות בינה לבין ישראל. הגבול הישראלי-מצרי שלאחר הפעולה היה חם ומאוד לא רגוע. נשיא מצרים **גמאל עבד אל נאצר** טען שהפעולה הייתה המניע המרכזי לעסקת הנשק הצ'כוסלובקית-מצרית שחימשה את מצרים והביאה לפתיחתו של מבצע קדש.

בית שביתת הנשק שימש את משלחות ועדת שביתת הנשק הישראלית לפגישות עם מקביליהם המצרים בתחילת שנות ה 50. מבית זה יצאה המשלחת הישראלית לשיחות עם המשלחת המצרית ברודוס, בנוכחות משקיפי האו"ם ובתיווכו של **ראלף באנק'** (דיפלומט ומדינאי אמריקאי, המתווך השני בין ישראל למדינות ערב במלחמת העצמאות וחתן פרס נובל לשלום לשנת 1950).

כאן גם ניהלו הישראלים והמצרים שיחות לחקירת הפרת הסכמים ויישוב סכסוכים.

כמו כן, לכאן הוחזרו שבויי האוניה **"בת גלים"** שנעצרה בתעלת סואץ בשנת 1954 (ניסיון של ממשלת ישראל להעביר בספטמבר 1954 ספינה המניפה דגל ישראל בתעלת סואץ לאחר שמצרים מנעה מספינות ישראליות מלחצות בתעלת סואץ, בניגוד לתנאי אמנת קושטא).

לבית זה גם הוחזרו חללי פעולות צה"ל ומבצע סיני בשנת 1956. הבית שופץ על ידי הקרן הקיימת לישראל ומשמש כאתר תיירות

